

Nr 875

Av herr **Magnusson i Borås m. fl.**, i *anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 184, angående omorganisation av örlogsvarven.*

Marinens örlogsvarv i Karlskrona har under 1950-talet varit föremål för flera utredningar. Örlogsvarvets nuvarande organisation härleder sig från ett beslut av 1944 års riksdag. Sedan vissa brister kommit till synes tillkallades år 1953 särskilda sakkunniga att utreda örlogsvarvens organisation och därmed sammanhängande frågor. Utredningen — 1953 års örlogsvarvsutredning — avgav 1957 ett betänkande. De sakkunnigas majoritet framlade ett fullständigt förslag i fråga om organisation och därmed sammanhängande uppgifter. Enligt detta borde örlogsvarvens huvuduppgift i fred även i framtiden vara underhåll samt ombyggnader och moderniseringar av marinens fartyg. Nybyggnader samt icke marina arbeten borde förekomma endast i den utsträckning så erfordrades för att hålla jämn sysselsättning eller där andra särskilda skäl, t. ex. byggande av prototyper eller liknande objekt, motiverade det. Detsamma borde gälla annan nytillverkning än nybyggnad av fartyg. Arbeten för andra än marinen borde förekomma endast om de erfordrades för att hålla jämn sysselsättning eller om andra särskilda skäl förelåg. Ökning av utrustning eller personal för detta ändamål skulle inte få förekomma.

Två av utredningens ledamöter avgav en gemensam reservation med ett förslag som i väsentliga delar inte var fullständigt utformat utan mera hade karaktären av en skiss. Det syftade till att ge örlogsvarvens marinverkstäder en självständig ställning som bolag eller statligt affärsverk. Enligt reservanternas mening borde Karlskrona örlogsvarv genom investeringar på minst 75 milj. kronor inriktas på en ökad kapacitet för nybyggnad och civil produktion.

Frågan ansågs emellertid icke mogen för definitivt avgörande. En ytterligare utredning — Karlskronavarvsutredningen — tillkallades år 1958 med uppgift att utreda förutsättningarna för civil varvsdrift i Karlskrona. I sitt 1959 avgivna betänkande hävdade de sakkunniga, att det inte förelåg tillräckliga förutsättningar att med framgång bedriva civil varvsdrift i Karlskrona i sådan omfattning att örlogsvarvets organisation behövde anpassas därefter. De beräknade, att det krävdes en kapitalinsats av 60 milj. kronor för att tekniskt utrusta varvet för större civil produktion och att de stora investeringar det här rörde sig om inte upphörde med engångsupprustningen utan måste fortgå kontinuerligt. Slutsatsen beträffande för-

utsättningarna för civil varvsdrift borde dock inte undanskymma behovet och önskvärdheten av att materiellt och personellt utrusta varvet så att det kunde arbeta så effektivt och billigt som möjligt. De sakkunniga beräknade, att investeringsbehoven för ett "marint varv" med de av 1953 års örlogsvarvsutrednings majoritet angivna arbetsuppgifterna uppgick till 20 milj. kronor.

I nu förevarande proposition nr 184 angående omorganisation av örlogsvarven anför departementschefen, att de förhållanden från vilka örlogsvarvsutredningen utgick vid sina överväganden rörande lämplig organisationsform för örlogsvarven numera ändrats i viktiga hänseenden. De år 1958 beslutade riktlinjerna för försvarets utformning innebär på längre sikt en minskning av flottans omfattning, vilket redan har medfört minskade arbetstillfällen för örlogsvarven. Med hänsyn härtill och med beaktande av det allmänna arbetsmarknadsläget i östra Blekinge vore det enligt departementschefens mening nödvändigt att undersöka möjligheterna att få till stånd en sådan produktionsinriktning vid marinverkstäderna i Karlskrona att den befarade minskningen i sysselsättningen bleve den ofrånkomligt minsta. En sådan undersökning hade — anför departementschefen — ägt rum, och resultatet återfinns i en departementspromemoria, som remitterats till myndigheter och enskilda organisationer och därefter lagts till grund för propositionen i ämnet.

Enligt departementschefens uppfattning finge frågan om den framtida produktionsinriktningen vid örlogsvarvet i Karlskrona inte bedömas uteslutande som ett militärt problem. Statens företagaransvar gentemot de anställda och berörda kommuner krävde enligt hans mening, att vid det slutliga ställningstagandet till frågan om marinverkstädernas produktionsinriktning, kapacitet och investeringsbehov särskild hänsyn togs till arbetsmarknadsläget och de näringspolitiska förhållandena. Genom investeringar i verkstäderna borde det i större utsträckning än hittills kunna bli fördelaktigt att i konkurrens med civila varv utföra arbeten för marinen i Karlskrona och även bli lättare att inom ramen för örlogsvarvets huvuduppgifter utjämna sysselsättningen genom arbetsobjekt i konkurrens med den enskilda industrien. Departementschefen anför vidare, att det borde föreligga goda förutsättningar att vid marinverkstäderna — förutom den givna och dominerande marina produktionen, som inte enbart borde bestå av underhålls- och reparationsarbeten utan även av om- och nybyggnadsarbeten — driva en industri med inriktning mot allmän mekanisk verkstadsproduktion. För att realisera denna omläggning av produktionen och för att öka verkstädernas konkurrenskraft på den enskilda marknaden fordrades emellertid investeringar i byggnader och anläggningar med 27 milj. kronor enligt ett samtidigt framlagt program. Marinverkstäderna borde dessutom organiseras som ett statligt aktiebolag.

Att döma av propositionen är det alltså främst arbetsmarknadsskäl som varit avgörande för departementschefens beslut att lägga fram ett förslag angående Karlskronavarvet som helt avviker från de förslag som både örlogsvarvsutredningen och Karlskronavarvsutredningen tidigare förordat. I propositionen redovisas emellertid inget aktuellt underlag för ett bedömande av sysselsättningsmöjligheterna vare sig i Karlskrona eller i Blekinge över huvud taget, icke heller någon utredning som påvisar behovet av en utbyggnad av Karlskronavarvet av sysselsättningspolitiska skäl.

I Sveriges industriförbunds remissyttrande över den tidigare nämnda departementspromemorian hävdas, att sysselsättningsökningen i Karlskronaregionen under senare delen av 1950-talet varit dubbelt så stor som för landet i dess helhet trots en väsentlig minskning av sysselsättningen vid marinverkstäderna. Behovet av arbetskraft under de närmaste åren anges vidare öka i såväl Karlskrona som andra delar av Blekinge.

Av uppgifter som nyligen lämnats av olika företag i Blekinge framgår, att det på olika håll föreligger bestämda planer på att utvidga pågående verksamhet. Vid L M Ericssons anläggningar i Karlskrona är för närvarande 1 500 arbetare och tjänstemän sysselsatta. I slutet av 1961 väntas siffran vara uppe i 1 950. Om lokaler kan anskaffas, beräknas arbetskraftsbehovet därefter preliminärt öka med ca 100 anställda om året under förutsättning av fortsatt gynnsam försäljningsutveckling under de närmaste åren. Svenska Stålprensings AB i Olofström, som förutom i Olofström har tillverkningsställen även i Mörrum och Lister-Mjälby, har upplyst att bolaget försökt rekrytera arbetskraft i Blekinge men ej lyckats i erforderlig omfattning. Utvecklingen av bolagets rörelse har medfört, att behov föreligger av ytterligare ett par hundra arbetare under de allra närmaste åren. Bolaget bedömer situationen på arbetsmarknaden så, att det tidigare förefintliga överskottet på arbetskraft i Blekinge numera förbyts i ett underskott. Även inom andra industriföretag i landskapet synes ett ökat behov av arbetskraft föreligga och komma att växa under den närmaste tiden. Halda AB, som bedriver industriell verksamhet i Svängsta, Sölvesborg och Bräkne-Hoby, planerar att under 1961 öka antalet anställda med 115, varefter ökningen i fortsättningen beräknas till ca 150 om året. Den massafabrik som håller på att uppföras av Mörrums Bruks AB i Mörrum beräknas vara färdig 1962 eller 1963 och får ett arbetskraftsbehov av ca 300 anställda. Nymölla AB i Sölvesborg väntas sätta i gång driften vid sin nya fabrik om två år, då arbetskraftsbehovet kommer att överstiga 200 anställda. För de två sistnämnda fabriken bör man kunna räkna med att det för varje arbetare i fabriken krävs 7 till 10 arbetare, som är sysselsatta med arbete i skogen och därmed sammanhängande arbetsuppgifter. I övrigt föreligger uppgifter om planerad utvidgning av verksamheten vid Vibroverken AB i Karlskrona, Sjögrens Skyddsvante i Olofström, Kooperativa

Förbundets margarinfabrik AB, som skall överflytta sin verksamhet från Norrköping till Karlshamn, samt vid AB CTC i Ronneby.

De nu redovisade siffrorna har givetvis lämnats med reservation för sådana ändringar i planeringen som här, liksom i all annan ekonomisk verksamhet, kan betingas av utvecklingen. Men siffrorna visar likväl att det finns grundad anledning räkna med att ökningen av efterfrågan på industriarbetare i Blekinge skall fortsätta. Omläggningen av produktionen vid marinverkstäderna i Karlskrona kan alltså inte motiveras med att sysselsättningsmöjligheterna i Blekinge är mer begränsade än i andra delar av landet.

Enligt vår mening måste även från sysselsättningssynpunkt den av örlogsvarvsutredningen för blott några år sedan föreslagna anpassningen av verksamheten vid marinverkstäderna till en nivå motsvarande marinens behov betraktas som det mest realistiska och på lång sikt enda försvarbara alternativet. Enligt detta skulle antalet anställda under de närmaste åren behöva minskas från nuvarande 1 950 personer till omkring 1 450. På längre sikt skulle antalet nedgå till 1 000 personer eller något därunder. Att en sådan minskning av antalet anställda är praktiskt möjlig framgår även av Svenska metallindustriarbetareförbundets yttrande över departementspromemorian, i vilket följande uppgifter lämnas:

De arbetare och tjänstemän, vilka beräknas uppnå pensionsåldern, 60 år, under de närmaste 7 å 8 åren, kan beräknas till ca 350 man. Om därtill lägges 150 man, som redan är överflyttade till hylstillverkning och annan militärteknisk verksamhet, skulle arbetsstyrkan år 1967 vara nere i ca 1 500 man. Vid Karlskronaverket liksom vid andra arbetsplatser kommer en del löntagare att av olika skäl söka sig till annan verksamhet. Om bruttoavgången årligen skulle uppgå till 10 % av arbetsstyrkan, skulle fram till 1967 omkring 1 000 personer lämna sin anställning vid varvet. De arbetsplatser, som därigenom blir tomma, måste emellertid i viss utsträckning återbesättas för att hela arbetsstyrkan — även under reduktionen — skall ha den sammansättning med hänsyn till yrke, ålder o. s. v., som är nödvändig för att driften skall kunna upprätthållas. Om sålunda hälften av de nämnda 1 000 platserna skulle återbesättas, skulle likväl den totala arbetsstyrkan under perioden minska med ytterligare ca 500 man. Den sammanlagda minskningen (350 + 150 + 500 man) skulle således kunna resultera i att varvet utan drastiska, yttre åtgärder skulle kunna successivt minska arbetsstyrkan från nuvarande 2 000 till 1 000 man på ca 7 år (jfr 1956—60: minskning av antalet anställda med 350 man). Bedömningen av möjlig naturlig avgång från varvet i Karlskrona måste ske mot bakgrund dels av den allmänna konjunkturutvecklingen och dels de speciella förhållandena inom industrin i Blekinge. Försvarsdepartementet lämnar i sin PM uppgifter om de svåra sysselsättningsförhållanden, som rått i landskapet även under det för näringslivet som helhet gynnsamma 1950-talet. En viss förbättring tycks i och med nuvarande gynnsamma konjunktur ha inträffat för flera företag i Blekinge, företag vilka till helt nyligen haft betydande svårigheter att upprätthålla sin sysselsättning. Framställning har gjorts

till myndigheterna om import av utländsk arbetskraft till företag inom landskapet för sysselsättning inom metallindustrin. Det förefaller ligga betydligt närmare till hands, om den erforderliga arbetskraften förvärvades inom landskapet och genom samverkan mellan industrin och myndigheterna gavs den erforderliga yrkesutbildningen.

De sysselsättningsproblem som skulle uppstå om marinverkstädernas verksamhet begränsades till att tillgodose marinens behov borde alltså utan allvarliga svårigheter kunna lösas genom förtidspensionering av äldre arbetskraft, genom omskolningsåtgärder och successiv överflyttning av arbetskraft till annan verksamhet. Det finns alltså ingen anledning att i Karlskrona frångå den rörliga arbetsmarknadspolitik som i princip har accepterats av såväl arbetsmarknadens parter som statsmakterna. Detta innebär självfallet icke, att staten avsäger sig sitt företagaransvar gentemot de anställda och berörda kommuner. I den mån särskilda kostnader uppkommer vid övergången till en lägre sysselsättningsnivå vid varvet eller för att underlätta omställnings- eller överflyttningssvårigheter måste staten vara beredd att bära dessa. De får då betraktas som rent sociala utgifter, som bör redovisas på driftbudgeten.

Departementschefens förslag är även från andra synpunkter än de arbetsmarknadspolitiska ägnat att inge betänkligheter. I den mån förslaget syftar till att marinverkstäderna under den närmaste framtiden skall byggas ut till ett civilt varv, eventuellt med nya bäddar och dockor, är det från samhällsekonomisk synpunkt mycket allvarligt. För närvarande råder såväl i vårt land som i andra med oss konkurrerande länder ett överskott av varvskapacitet i förhållande till efterfrågan. Världens skeppsbyggnadskapacitet är utnyttjad till endast 65 procent. Såvitt nu kan bedömas kommer överkapaciteten att snarare öka än minska under de närmaste åren.

Det i propositionen anförda motivet för förslaget att inrikta verksamheten vid marinverkstäderna mot mekanisk verkstadsrörelse är icke heller sakligt underbyggt. Visserligen har hänvisats till att verkstadsindustrien under de senaste decennierna expanderat och att den framtida utvecklingen på lång sikt ger anledning till optimism. Men — såsom flera remissinstanser påtalat — faktiskt underlag saknas för att bedöma förutsättningarna för lönande drift av mekanisk verkstadsrörelse i Karlskrona. Inga som helst marknadsundersökningar har företagits eller redovisats. Departementschefen har t. o. m. avvisat tanken på dylika undersökningar, eftersom det enligt hans mening icke vore att förvänta, att man genom marknadsundersökningar kunde finna "produktionsområden, där det med dagens fria handel föreligger ett tomrum, som marinverkstäderna skulle kunna inrikta sig på att fylla". I ett enskilt företag vore det i motsvarande fall otänkbart att utan marknadsundersökningar, som kunde skapa klarhet beträffande produkttyper och därmed föranledda kostnader för konstruktions- och forsk-

ningsarbete samt försäljning och marknadsbearbetning, igångsätta eller bygga ut produktiv verksamhet.

Lika otillfredsställande är den utredning som ligger till grund för beräkningen av det angivna investeringskapitalet. Någon jämförelse med kapitalkostnaderna i sådana verkstadsföretag, med vilka marinverkstäderna skall ha att konkurrera på den enskilda marknaden, har att döma av propositionen inte företagits. Investeringsprogrammet på 27 milj. kronor, som är avsett att skapa arbetstillfällen för 1 000 anställda, innebär att den genomsnittliga investeringen per arbetsplats uppgår till 27 000 kronor. Vid nybyggda arbetsplatser inom den mekaniska industrien kan enligt den uppfattning som Metallindustriarbetareförbundet anför i sitt tidigare nämnda remissyttrande en kostnad på ca 100 000 kronor karakteriseras som normal. Räknat efter denna kalkyl skulle den totala investeringskostnaden behöva uppgå till omkring 100 milj. kronor. Även om hänsyn tas till värdet av befintliga tillgångar, som avsetts att som apportegendom tillföras det föreslagna bolaget, förefaller relationen icke realistisk.

Tvivlet på hållfastheten i framlagda kalkyler förstärks vid en ytterligare granskning av det vid propositionen fogade investeringsprogrammet. En preliminär kostnadsanalys visar nämligen, att kostnadsberäkningarna för ny- eller tillbyggnader av administrations-, verkstads- och förrådsutrymmen, vilka i propositionen antagits komma att medföra utgifter på 15,95 milj. kronor, måste förmodas komma att dra kostnader på 22,24 milj. kronor. Under förutsättning att byggnadsarbetena utförs på ett verkstads-mässigt vedertaget sätt och i syfte att begränsa framtida underhållskostnader kan alltså den redan nu förutsebara fördyringen för dessa arbeten beräknas till i det närmaste 40 %. Härtill kommer att såvitt vi kunnat finna, propositionen inte upptar några medel för ledningar för gas och luft eller för inredning av verktygsförråd eller förmanskontor.

Allt talar alltså för att riksdagen, även om det i förevarande sammanhang klart anges att ytterligare kapitaltillskott av statsmedel icke kan påräknas, framdeles kan bli tvingad att tillskjuta ytterligare medel för att trygga företagets existens. Sedan örlogsvarvet väl omorganiserats för sin nya verksamhet och betydande kapitalbelopp investerats däri blir statsmakterna nämligen mer eller mindre bundna att upprätthålla verksamheten.

Departementschefen har förutsatt, att bolaget skulle konkurrera på lika villkor med andra företag. Denna förutsättning torde icke kunna uppfyllas. Redan i och med att bolaget ges förtursrätt till vissa marina arbeten har betingelserna för konkurrens på lika villkor hävts. Dessutom förutsattes uppenbarligen enligt propositionen, att icke blott marinen för övriga arbeten utan även "statsmyndigheter i övrigt" skall låta utföra arbeten vid bolaget. Även i dessa hänseenden är alltså förslaget betänkligt.

Förslaget om en ombildning av marinverkstäderna till ett statligt bolag kan alltså enligt vår mening icke godtas. Erforderligt underlag för bedömning av bolagets framtidsutsikter saknas liksom också för de ekonomiska insatser som på lång sikt kan befinnas erforderliga. Förslaget är dessutom ur principiella synpunkter ägnat att inge allvarliga betänkligheter. Enligt vår uppfattning vore det därför riktigare att företa den erforderliga omorganisationen av Karlskrona örlogsvarv efter de riktlinjer som tidigare utredningar under 1950-talet anvisat. Det av 1953 års örlogsvarvsutrednings majoritet framlagda förslaget bör alltså i huvudsak läggas till grund för omorganisationen. Vi föreslår därför, att riksdagen beslutar hemställa hos Kungl. Maj:t, att proposition härom innefattande förslag om upprustning och modernisering av örlogsvarvet inom ramen för det investeringsalternativ som Karlskronavarvsutredningen beräknade till 20 milj. kronor måtte föreläggas nästa års riksdag. Ett rationellt och effektivt örlogsvarv, som svarar mot marinens behov, bör eftersträvas. Det är emellertid utomordentligt angeläget, att samtidigt för riksdagen framläggas en tidsplan för härav betingad successiv minskning av arbetsstyrkan vid varvet, åtföljd av en beräkning av de kostnader som kan väntas uppstå för att underlätta överflyttning av arbetskraft till andra sysselsättningar och undanröja de olägenheter av olika slag som i vissa fall kan uppkomma för vid örlogsvarvet nu verksam personal.

Med åberopande av vad ovan anförts hemställer vi,

att riksdagen måtte

1. avslå Kungl. Maj:ts proposition nr 184,
2. i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, att Kungl. Maj:t måtte förelägga 1961 års riksdag proposition med *dels* förslag om omorganisation av Karlskrona örlogsvarv i huvudsaklig överensstämmelse med det av 1953 års örlogsvarvsutrednings majoritet framlagda förslaget härom, *dels* förslag om upprustning och modernisering av örlogsvarvet inom ramen för Karlskronautredningens investeringsalternativ II, *dels ock* en tidsplan för successiv minskning av antalet anställda vid örlogsvarvet jämte beräkning av de kostnader som kan väntas uppkomma i samband med överflyttning av arbetskraft till andra sysselsättningar.

Stockholm den 29 november 1960

Tage Magnusson
i Borås

Eric Nilsson
i Svalöv

Gösta Bohman

G. Regnéll

Hans Nordgren

Rolf Eliasson

Carl-Wilh. Lothigius

Gust. Nilsson
i Göingegården